

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРИМУС В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Потургаєв Дмитро Олегович, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри кримінального права і криміналістики навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Строков І.В.*

Ефективне застосування на практиці кримінально-процесуального законодавства можливе, зокрема при наявності в розпорядженні правоохоронних органів такого правового механізму, як заходи державного примусу. Тобто кримінальному світу та організованій злочинності держава в особі правоохоронних органів мусить протиставити такі дієві заходи, які дозволяли б своєчасно запобігати і швидко розкривати злочини, на мою думку, до таких заходів сміливо можна віднести заходи кримінально-процесуального примусу. При цьому необхідною умовою застосування обмежувальних заходів є законність і обґрунтованість їх здійснення.

Кримінально-процесуальний примус головним чином пов'язаний з вторгненням не лише у сферу правових відносин, гарантованих Конституцією прав і інтересів особи, а й певною мірою у сферу психологічних і етичних відносин, який виявляється у вигляді зовнішньої дії на поведінку суб'єкта з тим, щоб спонукати його вчинити певні дії або утриматися від них, або підкоритися певним правообмеженням.

Кримінально-процесуальний закон не дає визначення заходам кримінально-процесуального примусу, тому на нашу думку доцільно було б використовувати наступне визначення: заходи кримінально-процесуального примусу – це система заходів визначених кримінально-процесуальним кодексом України, які застосовуються державою під час кримінального провадження до його учасників з метою виконання завдань кримінального судочинства, створення належних умов для розслідування кримінальних проступків та злочинів та забезпечення їх належної поведінки.

Одним з різновидів кримінально-процесуального примусу є психологічний примус. Вчені й досі не мають єдиного погляду щодо визначення самого поняття психологічного примусу, на нашу думку під психологічним примусом слід розуміти систему дій, спрямованих на одержання інформації визначеними методами і засобами з метою створення бажаної позиції та поведінки особи, на яку він спрявляється. Серед багатьох вчених затвердилася думка, що психологічний вплив є невід'ємною частиною слідчої тактики. Проте слід зауважити, що основною вимогою для застосування психологічного впливу на учасників кримінального провадження має бути законність та допустимість його застосування. Актуальність визначення критеріїв допустимості

застосування психологічного впливу обумовлюється тим, що відсутність обґрунтованих, чітко визначених критеріїв допустимості тактичних прийомів неминуче приводить до того, що будь-які помилкові рекомендації щодо тактики їх застосування можуть спричинити моральну шкоду особі та порушити вимоги законності.

На наш погляд основними критеріями допустимості психологічного впливу мають бути

1. юридичний: засоби впливу повинні відповідати вимогам законності та нормам закону;

2. моральний: відповідність до норм моралі та професійної етики;

3. ґносеологічний: засоби впливу повинні бути спрямовані на отримання конкретної інформації та вірогідних знань щодо встановлення істини в кримінальному провадженні, засоби впливу мають бути науково обґрунтовані;

4. психологічний: врахування психологічних ситуацій та індивідуальних особливостей учасників процесу.

Однією з проблем застосування психологічного впливу в кримінальному процесі є проблема застосування обману. Науковці наполягають на розмежуванні обману на правомірний і неправомірний. Проте, визнаючи припустимість застосування обману у кримінальному судочинстві слід визначити критерії допустимості його застосування. Так обман не може застосовуватися у випадках: наданні особі нездійснених обіцянок; фальсифікації доказів; використання хворобливого психічного стану потерпілого; використання релігійних забобів особи; обман особи-учасника розслідування щодо її прав і обов'язків. Обман допустимий за умови, якщо це єдиний можливий засіб подолання протидії розслідуванню і при цьому не виникають небезпечні наслідки для учасника процесу.

Необхідно підкреслити неможливість застосування психологічного насильства. Психічне насильство має вираз в погрозах спричинити фізичну, моральну, матеріальну шкоду, позбавити яких-небудь благ. Так слід зазначити, що ст.11 КПК України забороняє під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз, застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. А ст. 87 КПК України визначає, що недопустимим є доказами, отримани внаслідок істотного порушення прав та свобод, гарантованих Конституцією України, міжнародними договорами, згода на які надана Верховною Радою, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини. Тобто законодавець фактично у вище зазначених нормах закріплює неможливість застосування психологічного насильства, а також недопустимість доказів отриманих внаслідок застосування психологічного насильства.

Звичайно необхідно розмежовувати такі поняття як психологічний вплив та психологічне насильство. Найвлучніше межі психологічного

насильства, що застосовується в процесі розслідування, визначено О.Р. Ратіновим, який вважав, що правомірний вплив відрізняється від психологічного насильства наявністю у особи, на яку він спрямований, свободи вибору тої чи іншої позиції [34, с.163]. Свобода вибору поведінки означає збереження вольового і раціонального контролю за своєю поведінкою, можливістю її вибору. Та навпаки, психологічне насильство веде до неадекватного сприймання, відтворення інформації та порушення одного із головних принципів кримінального процесу — презумпції невинності.